

УДК 336.01

Стефанишин О.Б.
старший викладач кафедри економіки
Львівського інституту
Міжрегіональної академії управління персоналом

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК, ФУНКЦІЙ ТА СКЛАДОВИХ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

THEORETICAL BASIS FOR DETERMINING THE ESSENTIAL CHARACTERISTICS, FUNCTIONS AND COMPONENTS OF FINANCIAL SUPPORT ENTITIES

АНОТАЦІЯ

У статті описано і доведено необхідність дослідження фінансового забезпечення суб'єктів господарювання, у тому числі торгівельної сфери, у сучасних умовах господарювання. Досліджено теоретичні основи та ступінь розробленості питання встановлення взаємозв'язку фінансового механізму та фінансового забезпечення. Узагальнено підходи до визначення поняття «фінансове забезпечення» та розуміння його сутності. Розкрито функції фінансового забезпечення. Розглянуто існуючі наукові підходи до визначення складових фінансового забезпечення.

Ключові слова: фінансове забезпечення, фінансовий механізм, методи фінансового забезпечення, самофінансування, кредитування, бюджетне фінансування, донорське фінансування.

АННОТАЦИЯ

В статье описана и доказана необходимость исследования финансового обеспечения субъектов хозяйствования, в том числе торговой сферы, в современных условиях хозяйствования. Исследованы теоретические основы и степень разработанности вопроса установления взаимосвязи финансового механизма и финансового обеспечения. Обобщены подходы к определению понятия «финансовое обеспечение» и пониманию его сущности. Раскрыты функции финансового обеспечения. Рассмотрены существующие научные подходы к определению составляющих финансового обеспечения.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, финансовый механизм, методы финансового обеспечения, самофинансирование, кредитование, бюджетное финансирование, донорское финансирование.

ANNOTATION

This article describes the necessity and financial security research entities, including the trade sector in the current economic conditions. The theoretical basis and level of development issues establish the relationship of the financial mechanism and financial support. Generalized approaches to the definition of «financial support» and understanding its nature. The function of financial support. The existing scientific approaches to determining components of financial security.

Keywords: financial security, financial mechanism, methods of financial support, self-financing, lending, government funding, donor funding.

Постановка проблеми. В умовах нестабільного розвитку економіки, затяжної кризи, посилення глобалізаційних процесів, тиску конкуренції, зростаючого впливу фінансової сфери відбувається діяльність суб'єктів господарювання, у тому числі підприємств сфери торгівлі. Сучасні умови господарювання, що пов'язані з кризовими явищами в економіці в цілому, коливаннями в підсистемах самих

підприємств (організацій, установ) обумовлюють гостру потребу господарюючих суб'єктів у припливі капіталу. Успішне господарювання суб'єктів підприємницької діяльності потребує створення адекватного механізму фінансового забезпечення, який би дав змогу на основі дотримання вартісно-грошових та натурально-речових пропорцій забезпечувати їх відтворення (просте і розширене), збільшувати ефективність діяльності, досягати стабільного розвитку в перспективі. Відтак, розвиток торгівлі стає неможливим без належного фінансового забезпечення. Фінансове забезпечення є запорукою стабільного функціонування і подальшого розвитку будь-якого господарюючого суб'єкта, у тому числі сфери торгівлі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз робіт вітчизняних і зарубіжних науковців дав змогу зробити висновок про існуючу проблематику теоретичного базису та практики фінансового забезпечення розвитку підприємств, особливо що враховують особливості організації фінансів конкретних галузей національної економіки, у тому числі торгівлі; дав змогу систематизувати існуючі позиції авторів у колі досліджуваних питань і виявити необхідність удосконалення понятійного і методичного апарату; сформував простір для подальшого розгортання досліджень. Наявність альтернативних позицій із питань сутності фінансового забезпечення підприємства, недостатня розробленість методик його дослідження чинять негативний вплив на стабільність та ефективність діяльності підприємств торгівлі і представляють серйозну проблему.

Теоретико-прикладні аспекти фінансового забезпечення висвітлено в працях вітчизняних науковців в області теорії фінансів Базилевича В.Д., Василика О.Д., Кірейцева Г.Г., Лондара С.Л., Опаріна В.М., Оспіщева В.І., Юрія С.І. та ін.

Фінансове забезпечення різних секторів, сфер, галузей та різних видів діяльності є постійною темою сучасних наукових досліджень молодих учених з огляду на актуальність та необхідність систематизації та поглиблення

досліджень у даному напрямі. Фінансове забезпечення розвитку водогосподарського комплексу регіону досліджував Нехайчук Д.В. [1], фінансове забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва – Олійник Д.С. [2], фінансове забезпечення охорони навколишнього природного середовища – Погріщук Г.Б. [3], фінансове забезпечення розвитку агропромислового виробництва регіону – Москаль О.І. [4], фінансове забезпечення відтворення основних засобів промислових підприємств – Марченко Н.А. [5], фінансове забезпечення діяльності підприємств міського електротранспорту – Костецький В.В. [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте недостатньо розробленими залишаються питання, що стосуються уточнення категоріально-понятійного характеру фінансового забезпечення щодо його позиціонування відносно фінансового механізму, розуміння сутності фінансового забезпечення, призначення, методів/форм фінансового забезпечення в загальному та особливостей фінансового забезпечення в конкретних галузях.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних засад фінансового забезпечення суб'єктів господарювання, у тому числі підприємств торгівлі, з метою виділення сутнісних характеристик фінансового забезпечення, визначення його складу та функцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Фінансове забезпечення» – поняття, що часто вживається у вітчизняній спеціальній фінансово-економічній літературі. Зародження його пов'язане переважно з тим часом, коли відбувся перехід від планової економіки до ринкової, що зумовлено підвищенням уваги до фінансів. В умовах планово-централізованої економіки роль фінансів, фінансових відносин була дуже звужена і зводилась переважно до фінансового планування і відносин із бюджетом, що регулювалися зверху.

У спеціальній науковій літературі знаходимо, що фінансове забезпечення найчастіше розглядається в контексті фінансового механізму, але по-різному позиціонується відносно нього: як підсистема, складова, метод, елемент, функція.

У Ковалюка О.М. [7, с. 197] «усі елементи фінансового механізму в разі їх сукупної дії в господарській практиці можна розділити на дві підсистеми: фінансове забезпечення та фінансове регулювання», що доволі суперечливо стосовно попередніх авторських міркувань, а також не вказано, якої саме дії і на що вона направлена.

Часто зустрічається розуміння фінансового забезпечення як складової фінансового механізму (без уточнення, в якості якої складової).

Кірейцев Г.Г. складовими фінансового механізму визначає: фінансове забезпечення; фінансове регулювання; систему фінансових індикаторів і фінансових інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив [8, с. 19].

Доволі поширеним є підхід до розуміння фінансового забезпечення як методу фінансового механізму (Глуценко А.С. [12], Гривківська О.В. [11], Кириленко О.П. [9], Юрій С.І. [10]).

Для прикладу, у Гривківської О.В. «фінансове забезпечення діяльності підприємств є методом фінансового механізму діяльності підприємств, який дає змогу сформулювати достатні обсяги фінансових ресурсів для досягнення беззбитковості діяльності, підвищення ефективності господарювання та зміцнення національної економіки» [11, с. 14].

Глуценко А.С. [12] пропонує відносити до складу фінансового механізму такі основні елементи: фінансові методи (фінансове планування, фінансове оперативне управління, фінансовий контроль, фінансове забезпечення і фінансове регулювання); фінансові важелі, норми і нормативи; фінансові ліміти і резерви; фінансові стимули і санкції; фінансовий контроль; фінансове законодавство.

Термін «метод» походить від грецького *metodos*, що означає «шлях дослідження, теорія, вчення». Метод – це засіб досягнення будь-якої мети, вирішення конкретного завдання; сукупність прийомів або операцій практичного чи теоретичного засвоєння (пізнання) дійсності.

Опарін В.М. [13, с. 56] пропонує розрізняти «два методи фінансового впливу на соціально-економічний розвиток: фінансове забезпечення і фінансове регулювання. Оскільки ці два методи є глобальними й узагальнюючими і включають в себе окремі часткові методи, то їх можна виділити як структурні підсистеми фінансового механізму, що характеризують зміст впливу фінансів на різні сторони розвитку суспільства».

Романенко О.Р. називає складовими елементами фінансового механізму фінансове планування й прогнозування, управління фінансами, фінансовий контроль, фінансове забезпечення, фінансове регулювання, фінансові норми, нормативи, ліміти, резерви, стимули і санкції, фінансове законодавство [14, с. 42]. Тут же подає його у складі методів фінансового механізму поряд із фінансовим плануванням, оперативним фінансовим управлінням, фінансовим контролем та фінансовим регулюванням [17, с. 43].

На нашу думку, найбільш доцільним може вважатися підхід Василика О.Д., який вважає, що фінансове забезпечення є функцією фінансового механізму. Саме так і ми розумітимемо фінансове забезпечення стосовно фінансового механізму.

Термін «функція» походить від латинського *functio* – виконання роботи. Значення цього терміну подається в тлумачному словнику як: 1. явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін. 2. призначення, роль чогонебудь [16].

Із точки зору Василика О.Д., фінансове забезпечення – це функція фінансового механізму і

здійснюється шляхом використання методів бюджетного фінансування, самофінансування, кредитування тощо [15, с. 102–103].

На думку Кірейцева Г.Г., фінансове забезпечення полягає у виділенні певної суми фінансових ресурсів на вирішення окремих завдань фінансової політики господарюючого суб'єкта, реалізується через такі форми: самофінансування, акціонерний капітал, кредитування, безповоротне фінансування [8, с. 19].

Гривківська О.В. зазначає, що фінансове діяльності підприємств передбачає ефективне формування та найраціональніше використання фінансових ресурсів, що є неможливим без оптимального поєднання складових фінансового забезпечення, а саме самофінансування, кредитування та цільового фінансування [11, с. 14].

Аналіз поняття «фінансове забезпечення», який був здійснений на основі опрацьованих першоджерел, дав змогу виділити такі ключові аспекти визначення: мобілізація фінансових ресурсів; заходи, спрямовані на покриття потреби підприємства в капіталі; забезпечення грошовими ресурсами; покриття витрат за рахунок фінансових ресурсів; сукупність економічних відносин, пошуку, залучення й ефективного використання фінансових ресурсів та організаційно-управлінських принципів; комплекс методів, важелів, інструментів створення і використання фінансових ресурсів; процес організації фінансування; система джерел і форм фінансування; формування цільових грошових фондів; безперервність відтворювальних процесів.

Узагальнення проаналізованих визначень дало змогу сформулювати власний підхід до фінансового забезпечення на мікрорівні, що виражає основні сутнісні його характеристики. Фінансове забезпечення – це сукупність організаційно-практичних, економічних заходів із приводу пошуку, залучення й ефективного використання всіх видів і форм фінансових ресурсів, що задовольняють процес розширеного відтворення на підприємствах із метою створення надійних умов функціонування та розвитку суб'єкта господарювання. Здійснюється шляхом використання методів самофінансування, кредитування, бюджетного фінансування, донорського фінансування.

Фінансове забезпечення виконує забезпечувальну і регулятивну функцію. Забезпечувальна дія проявляється у виборі видів та форм фінансових ресурсів та встановленні джерел фінансування, тобто покриття повсякденних потреб, і характеризує пасивний вплив фінансового забезпечення. Регулятивна дія пов'язана із впливом на процес розширеного відтворення і розвиток суб'єкта господарювання, передбачає застосування конкретних методів фінансового забезпечення і характеризує активний вплив фінансового забезпечення.

Як показують усі проаналізовані джерела, багато дослідників погоджуються з тим, що формами реалізації фінансового забезпечення

виступають: самофінансування, кредитування та бюджетне (державне, зовнішнє, безповоротне) фінансування. Форма – категорія філософська (лат. – forma, грецьк. – μορφή), означає впорядкованість, організація вмісту. Вважаємо, що якщо рахувати вмістом кожної форми набір елементів (об'єкти та суб'єкти фінансування, джерела фінансування, способи їх мобілізації, порядок надання, зберігання та витрачання коштів тощо), властивостей, внутрішніх процесів, зв'язків, протиріч, тенденцій, то такий підхід є виправданим.

Самофінансування, засноване на використанні власних ресурсів для забезпечення розвитку суб'єктів підприємницької діяльності, і є, безперечно, одним із найважливіших методів фінансового забезпечення.

Кредитування здійснюється за рахунок мобілізації тимчасово вільних коштів на основі принципів забезпеченості, платності, поверненості, цільового призначення. В умовах розширення співробітництва України та країн ЄС, інших країн світу та конкретних організацій, фондів стає можливим отримання кредитів від міжнародних організацій, наприклад у рамках міжнародної технічної допомоги (МТД).

Бюджетне фінансування здійснюється на безповоротній основі за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів на основі плановості, цільового характеру використання отриманих коштів.

Донорське фінансування здійснюється на безоплатній основі іноземними державами, урядами іноземних держав, спеціальними міжнародними фондами та організаціями, як правило, у вигляді грантів у рамках міжнародної технічної допомоги.

Наприклад, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) надає гранти на покриття частини витрат у рамках проектів розвитку підприємств і програм підтримки малого та середнього бізнесу, бізнес-консультації, щоб допомогти зростанню та успішності малого та середнього бізнесу на основі ноу-хау мережі міжнародних радників та місцевих консультантів.

Центральноєвропейська ініціатива (Програма обміну ноу-хау) надає гранти на розвиток приватного сектору (ділове середовище), створення робочих місць, захист навколишнього середовища, енергетичну ефективність, розвиток управлінського потенціалу та ін.

Реформа та зміцнення фінансового сектору Financial Sector Reform and Strengthening (FIRST) надає гранти на розвиток приватного сектору (ділове середовище) та ін.

Державно-приватна дорадча інфраструктурна програма у співпраці з програмою PPIAF та Групою Світового банку приймає заявки на гранти на розвиток приватного сектору (ділове середовище) та ін.

Данський інвестиційний фонд для країн, що розвиваються, фінансує проекти енергетичної

ефективності, розвитку приватного сектору, сільського господарства, створення робочих місць та ін.

У своїй фінансово-господарській діяльності суб'єкти ринку дуже рідко використовують лише один метод фінансового забезпечення, а в більшості випадків оптимально поєднують різні методи.

Фінансове забезпечення реалізується за допомогою фінансових інструментів, які, своєю чергою, мають свої важелі впливу. Важелі визначають характер дії фінансових інструментів і коригують цю дію.

Система фінансових індикаторів та фінансових інструментів дає змогу оцінити вплив на соціально-економічний розвиток [17] (національної економіки чи розвитку певної сфери, чи суб'єкта господарювання).

Висновки. Отже, спираючись на попередні теоретичні надбання українських учених та намагаючись їх узагальнити, виходячи із визначення загальнонаукової філософської суті таких категорій, як «метод», «функція», «форма», вважаємо, що фінансове забезпечення позиціонується стосовно фінансового механізму як функція. Реалізується шляхом використання методів самофінансування, кредитування, бюджетного, донорського фінансування і є сукупністю організаційно-практичних, економічних заходів із приводу пошуку, залучення й ефективного використання всіх видів і форм фінансових ресурсів. Важливо, що фінансове забезпечення передбачає не лише ефективне використання вже накопиченої частини фінансових ресурсів, а й формування додаткових, що забезпечують майбутній розвиток підприємства і сприяють підвищенню ефективності та конкурентоспроможності. Перспективи подальших досліджень будуть лежати в площині всебічного вивчення фінансового забезпечення розвитку підприємств конкретних галузей національної економіки, у тому числі торгівлі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Нехайчук Д.В. Фінансове забезпечення розвитку підприємств водогосподарського комплексу регіону : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Д.В. Нехайчук ; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2008. – 25 с.
2. Олійник Д.С. Фінансове забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / Д.С. Олійник ; Ін-т аграр. Економіки Укр. акад. аграр. наук. – К., 2003. – 21 с.
3. Погріщук Г.Б. Фінансове забезпечення охорони навколишнього природного середовища : автореф. дис. ... канд. екон. наук / Г.Б. Погріщук ; Терноп. акад. нар. госп-ва. – Тернопіль, 2005. – 20 с.
4. Москаль О.І. Фінансове забезпечення розвитку агропромислового виробництва регіону (на матеріалах Чернівецької області) : автореф. дис. канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / О.І. Москаль ; Ін-т аграр. економіки УААН. – К., 2001. – 18 с.
5. Марченко Н.А. Фінансове забезпечення відтворення основних засобів промислових підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / Н.А. Марченко. – Чернівці : Б.в., 2012. – 21 с.
6. Костецький В.В. Фінансове забезпечення діяльності підприємств міського електротранспорту : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / В.В. Костецький ; ТНЕУ. – Тернопіль, 2010. – 20 с.
7. Ковалюк О.М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики) : [монографія] / О.М. Ковалюк. – Львів : ЛНУ, 2002. – 396 с.
8. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент : [навч. посіб.] / Г.Г. Кірейцев ; 2-е вид., перероб. та доп. – К. : ЦУЛ, 2002. – 495 с.
9. Кириленко О.П. Фінанси : [навч. посіб.] / О.П. Кириленко. – Тернопіль : Т.О.В. ЦМДС, 1998. – 277 с.
10. Фінанси: вишкіл студії / За ред. д.е.н., проф. С.І. Юрія. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 357 с.
11. Гривківська О.В. Теоретичні підходи до визначення фінансового забезпечення діяльності підприємств / О.В. Гривківська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 2. – С. 12–15.
12. Глущенко А.С. Фінанси : [навч. посіб.] / А.С. Глущенко. – Львів : Магнолія 2006, 2014. – 438 с.
13. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія) : [навч. посіб.] / В.М. Опарін ; 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2002. – 240 с.
14. Романенко О.Р. Фінанси : [підручник] / О.Р. Романенко ; 4-е вид. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 312 с.
15. Василик О.Д. Теорія фінансів / О.Д. Василик. – К. : НІОС, 2000. – 416 с.
16. Словник української мови : в 11 т. Т. 10. – К., 1979. – С. 653.
17. Львовчкін С.В. Фінансовий механізм макроекономічного регулювання / С.В. Львовчкін // Фінанси України. – 2000. – № 12. – С. 25–33.